

Eladósodottság, mint a pénzügyi kultúra állapotának mutatója¹

Fodor Kitti
Miskolci Egyetem
Gazdaságtudományi Kar

S. Gubik Andrea
Miskolci Egyetem
Gazdaságtudományi Kar

ABSZTRAKT

Az emberek élete döntések sorozatából áll, amelyekben a pénz fontos szerepet tölt be. Ebből következően nemtől, kortól, iskolai végzettségtől függetlenül mindenki számára megkerülhetetlen bizonyos fokú pénzügyi ismeret megszerzése. Az a tény, hogy jelenleg sokan nem kellően értenek a pénzügyi termékekhez, szolgáltatásokhoz, a hitelezéssel kapcsolatos statisztikákból (elsősorban az eladósodottság és nemfizetés alakulása) is kitűnhet. Ugyanakkor ezek a statisztikák az elmúlt időszakban javulást mutattak. A cikk azt vizsgálja, hogy állhat-e a pénzügyi kultúra fejlődése a kedvező irányú elmozdulások mögött.

PÉNZÜGYI KULTÚRA

Napjainkban a pénzügyi kultúra gyűjtőfogalommal próbáljuk megközelíteni az egyéneket, illetve általában véve a lakosság pénzügyi tudatosságát, ismereteit. Általánosan elfogadott definícióról nem beszélhetünk (Béres, 2013), cikkünkben a MNB meghatározását fogadjuk el, amely szerint a pénzügyi kultúra „a pénzügyi ismeretek és képességek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi, illetve egyéb következményeit.” (MNB-PSZÁF, 2008). Tartalmát tekintve a pénzügyi kultúra magában foglalja (1) a pénzügyi szolgáltatásokról szóló ismereteket, (2) a pénzügyekről való kommunikáció képességét, (3) a személyes pénzügyek kezelésére való alkalmasságot, (4) a megfelelő pénzügyi döntések meghozatalának képességét és (5) a hatékony jövőbeni pénzügyi tervek készítéséhez szükséges magabiztosságot (Remund, 2010).

A pénzügyi kultúrával kapcsolatos vizsgálatok meglehetősen újak és változó fókuszúak. A kutatások egy része kérdőíves megkérdezés segítségével deríti fel a pénzügyi ismeretek mértékét és ebből von le következtetéseket a pénzügyi kultúra fejlettségére vonatkozóan. Sok tanulmány a felmérés sajátosságaiból következően

¹ A cikkben/előadásban/tanulmányban ismertetett kutató munka az EFOP-3.6.1-16-2016-00011 jelű „Fiatalodó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros – a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése” projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

csak egy-egy korcsoport, vagy terület leírására vállalkozik. Az Econventio kérdőíve három korosztály (középiskolások, felsőoktatási hallgatók és felnőttek) pénzügyi kultúráját vizsgálja *hat fő témakör mentén*. Ezek az általános banki, pénzügyi ismeretek, a befektetések és megtakarítások, a hitelek, a munka világa, a biztosítás és nyugdíj, valamint az általános gazdasági ismeretek (Econventio 2015, Kovács et al. 2014).

Neulinger (2015) a *pénzügyi magatartás* alakulását vizsgálta a családi életciklus különböző szakaszaiban. A fiatalok középkorúakkal összevetve gyakoribb hitelfelvételét azzal magyarázta, hogy a középkorúak jövedelme magasabb, és ez már a megtakarításra ad lehetőséget, így háttérbe szorul a hitelfelvétel. A középkorú életszakaszban félretett összeg pedig majd a későbbiekben az időskor szükségleteit fogja tudni kielégíteni.

Béres és Huzdik (2015) a *pénzügyi kultúra demográfiai jellemzőit* vizsgálták. Eredményeik szerint többek között a diploma megléte, a magasabb jövedelemszint és a nagyobb munkatapasztalat pozitív irányba befolyásolják a pénzügyi kultúra szintjét. Szintén Béres és szerzőtársai (2015) kutatásukban az egyének pénzhez fűződő viszonyát vizsgálták közgazdasági és pszichológiai vonatkozásban azzal a céllal, hogy az egyének pénzügyi személyiség profilját meghatározhassák. (Béres et al., 2015)

Az S&P 140 országra kiterjedő vizsgálata a magyar helyzet értékelésére a nemzetközi mezőnybe ágyazva ad lehetőséget. Ennek eredménye szerint a magyar lakosság 46%-a nem rendelkezik megfelelő pénzügyi ismeretekkel. Ez a vizsgált országok átlagos teljesítményénél (67 százalék) jobb, ugyanakkor az EU-s adatoktól elmarad. (Lusardi, Klapper, & Oudheusden, 2015)

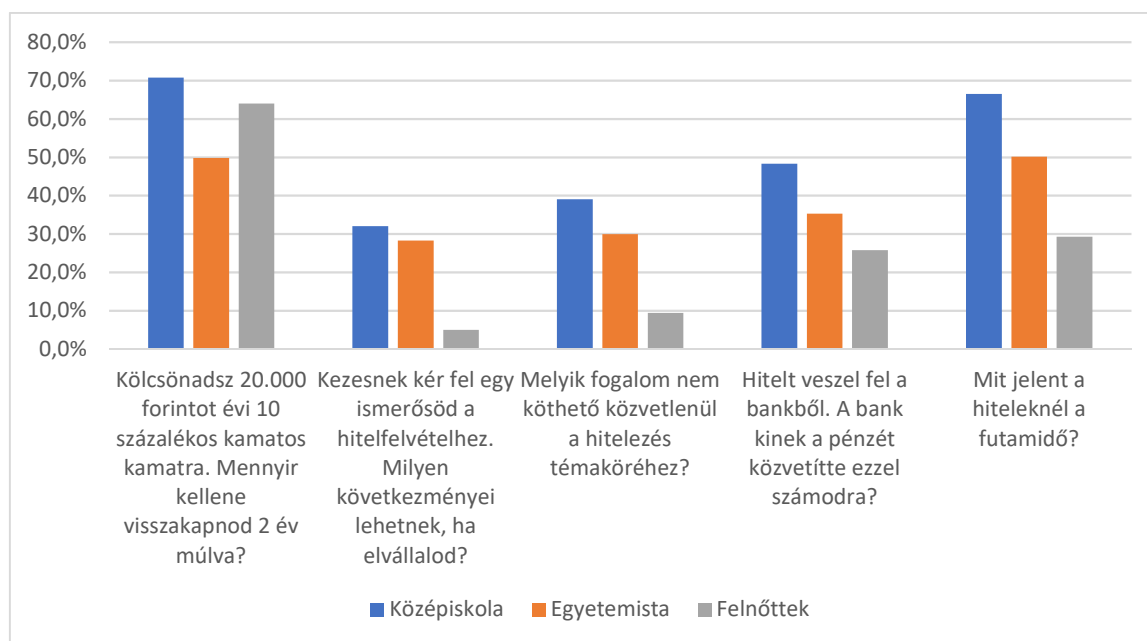
A pénzügyi kultúra állapotának felmérése mellett annak időbeli változása, változtathatósága is fontos kérdés. A pénz elköltéséhez szükséges kompetenciákat az emberek fogyasztói szocializáció révén sajátítják el, ezen attitűdök felnőtt korukban is nagyban meghatározzák a pénzhez való viszonyt (Roedder, 1999), és ugyanez igaz a pénzügyi kultúrára is (Brown et al., 2017, ASIC, 2011). Ezek a gyerekkorban kialakult viselkedésformák csak lassan és nehezen változtathatók meg, erre utalnak a longitudinális adatfelvételek eredményei is. Magyarország tekintetében az OECD kutatását kell itt említenünk, amely a nemzetközi összehasonlítás lehetősége mellett az időbeli változások követésére is alkalmas (2010-ben és 2015-ben történt adatfelvétel) (Pénziránytű Alapítvány, 2015). A két adatfelvétel között eltelt időszakban jelentős változás nem történt, egy terület kivételével, ez pedig a pénzügyi magatartás, ahol Magyarország a vizsgált országok közül a leggyengébben teljesít (Potóczki (2017)). A tanulmány kihangsúlyozza, hogy önmagában a tudás nem ad magyarázatot a pénzügyi kultúra magas szintjére, mert azt a magatartás és az attitűdök is nagyban befolyásolják (OECD 2016). Ugyanakkor oktatás hétköznapi gyakorlattal, tapasztalással kiegészülve már sikeres lehet (Kovács, 2015).

Jelen cikk célja, hogy párhuzamot vonjon a pénzügyi kultúra magyarországi helyzete (elsősorban a hitelezéssel összefüggő ismeretekre koncentrálva) és az eladósodottság mutatói között, és megállapítsa, hogy az eladósodottság látványos csökkenése lehet-e a javuló pénzügyi kultúra eredménye, vagy egyéb folyamatok állnak a háttérben.

HITELEZÉSEL ÖSSZEFÜGGŐ ISMERETEK

A hitelfelvétel jelentős pénzügyi döntés, mivel az egyén életére hosszú távon is kihat. Noha a megbízható pénzügyi döntéseknek a megfelelő tudás csak szükséges, de nem elégséges feltétele, most mégis csak erre a területre fókuszálunk, elfogadva azt a feltételezést, hogy alacsony pénzügyi ismeretekkel rendelkező egyének hajlamosabbak előnytelen pénzügyi döntéseket hozni. A pénzügyi piacon a termékínálat egyre szélesedik, a pénzügyi termékek az elmúlt években egyre összetettebbé váltak, így a köztük való eligazodás jelentős ismereteket követel meg. (Kovács et al., 2014). Az MNB 2006-os, lakossági hitelezéssel foglalkozó kutatása szerint a lakáshiteleket az ügyfelek körülményesnek és az átláthatatlannak, míg az egyéb hiteleket átláthatóbbnak és egyértelműbbnek érezték (MNB, 2006), ami összefügghet a szükséges ismeretek mértékével.

A hitelezés esetében a pénzügyi kultúra megnyilvánulhat abban, hogy mennyire jól mérik fel a fogyasztók a hitelezéssel kapcsolatos teherbíró képességüket, illetve a hitelek kockázatait. Az Econventio felmérésében középiskolások, egyetemisták, felnőttek körében vizsgálta a pénzügyi kultúra egyes elemeit és azonosította be a problémás területeket. 2015-ös munkájuk hitelezés szempontjából releváns eredményeit mutatja be az 1. ábra.

1. ábra: Helytelen válaszok aránya az Econventio tesztek esetében korcsoportonként

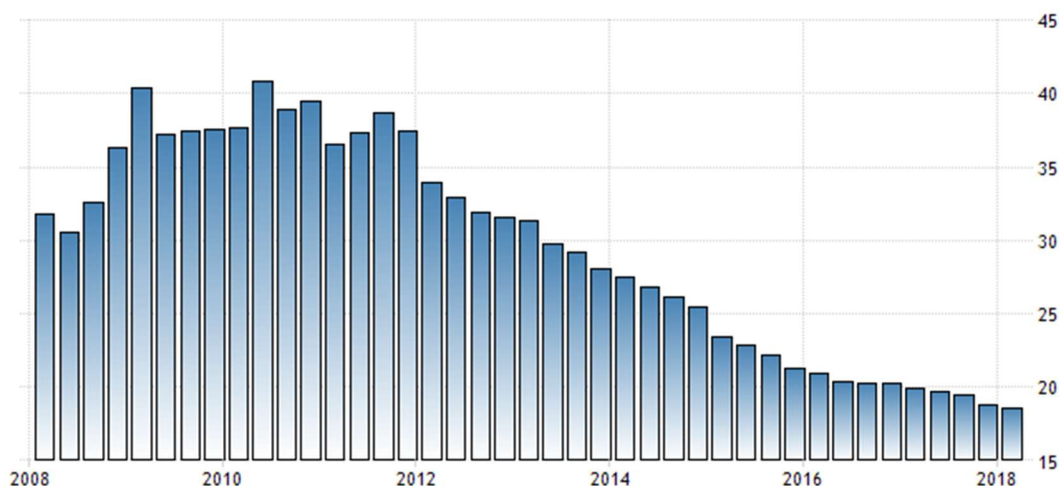
Forrás: Saját szerkesztés az Econventio teszt eredményei alapján

A kamattal kapcsolatos kérdés esetén az egyetemisták 50%-a rossz választ adott, a középiskolásoknál és felnőtteknél ez az arány már 2/3-ot tesz ki. A futamidő fogalmával a válaszadók jelentős része nem volt tisztában. A hitelek esetében ugyanakkor mindkét fogalom ismerete alapvető jelentőségű. Kérdéses, hogy ezek hiányában számíthatunk-e arra, hogy az egyének helyes, felelősségteljes döntést hoznak.

ELADÓSODOTTSÁG ÉS PÉNZÜGYI KULTÚRA

A magyar lakosság alacsony pénzügyi kultúrája hatással van a hitelfelvételi döntésekre és így a lakosság eladósodottságára. A pénzügyi kultúra és hitelezés összefüggésére vonatkozóan egyrészt az adósság (minden olyan kötelezettség, amely fizetési kötelezettséget vagy kamatfizetési kötelezettséget von maga után a jövőben) mértékének a vizsgálata, másrészt a mulasztások (nem fizetés) alakulásának vizsgálata szolgálhat adalékokkal. Az eladósodottság mérésére több alkalmas mutató is létezik, azonban mivel ez a tanulmány a lakosságra fókuszál főként, így a háztartási hitelek GDP-hez viszonyított arányát vizsgáltuk meg (2. ábra).

Az elmúlt években egyre nagyobb bizalomhiány alakult ki a bankok és a pénzügyi szektor területén. A bizalom elvesztésében főszerepet játszott a 2008-2009-ben bekövetkezett válság (Lautenschläger, 2015, Kovács, 2017). A szerző szerint a bankszektornal szembeni bizalom hiánya hátráltatja a bankok megfelelő működését és az erőforrások újraelosztását, hátráltatja a növekedést, a stabilitás elvesztéséhez, és költséges válságokhoz vezet. (Lautenschläger, 2015).

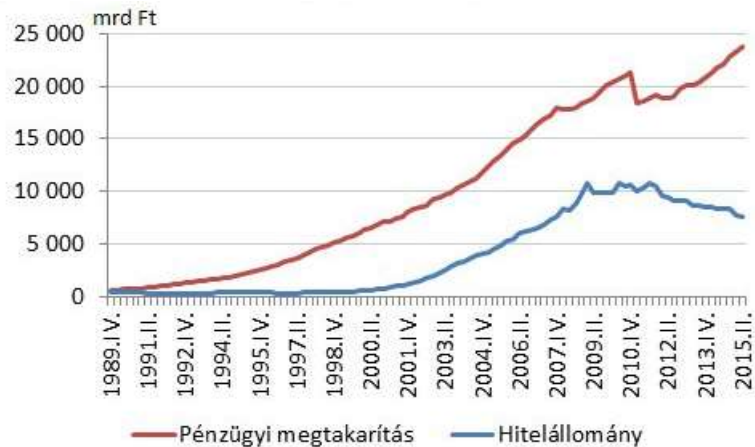
2. ábra: A magyar háztartások adóssága a GDP arányában 2008-2018

Forrás: Trading Economics

(<https://tradingeconomics.com/hungary/households-debt-to-gdp>)

A Bankmonitor szerint „ahhoz, hogy legalább a régiós átlagot elérjük, a jelenlegi hitelek mellé minden jövedelemmel rendelkező magyarnak még 331 ezer forint kölcsönt kéne felvennie” (Bankmonitor.hu, 2014). E helyett a hitelek és megtakarítások közötti olló folyamatosan kinyílt, amit az alábbi ábra is látványosan szemléltet.

A lakosság csökkenő hitelállománya nem vezethető vissza a javuló pénzügyi kultúrára. Míg a pénzügyekkel kapcsolatos tudás fejlesztése relatíve gyorsan megoldható, az attitűdök és a magatartás változása sokkal hosszabb időt vesz igénybe. Ezt erősítik meg a nemzetközi felmérések is (OECD 2016, Atkinson, Messy (2012)). A visszaesés valódi oka a 32/2014 MNB rendelet, amely meghatározta a (JTM) jövedelem arányos törlesztő részlet felső határát és így számos fogyasztó esetén ellehetetlenítette a hitelfelvételt. Ezzel az addig működő hitelképességi vizsgálat mellé kötelezően beépült a JTM korlát ellenőrzés a hitelek kihelyezése során.

3. ábra

A lakosság pénzügyi megtakarítása és hitelállománya (1989-2015)

Forrás: MNB, Bankmonitor 2015

Ugyanezt, azaz a szabályozásbeli magyarázatot erősíti a fogyasztói hitelek alakulására vonatkozó statisztikák. A 2009-es kiemelkedően magas összeg egészen 2014-ig csökkent, majd 2 éves stagnálást követően gyors ütemű növekedés figyelhető meg (4. ábra). Azaz a szigorodó jelzáloghitelezés eltérítette a hitelfelvételt a fogyasztási hitelek irányába.

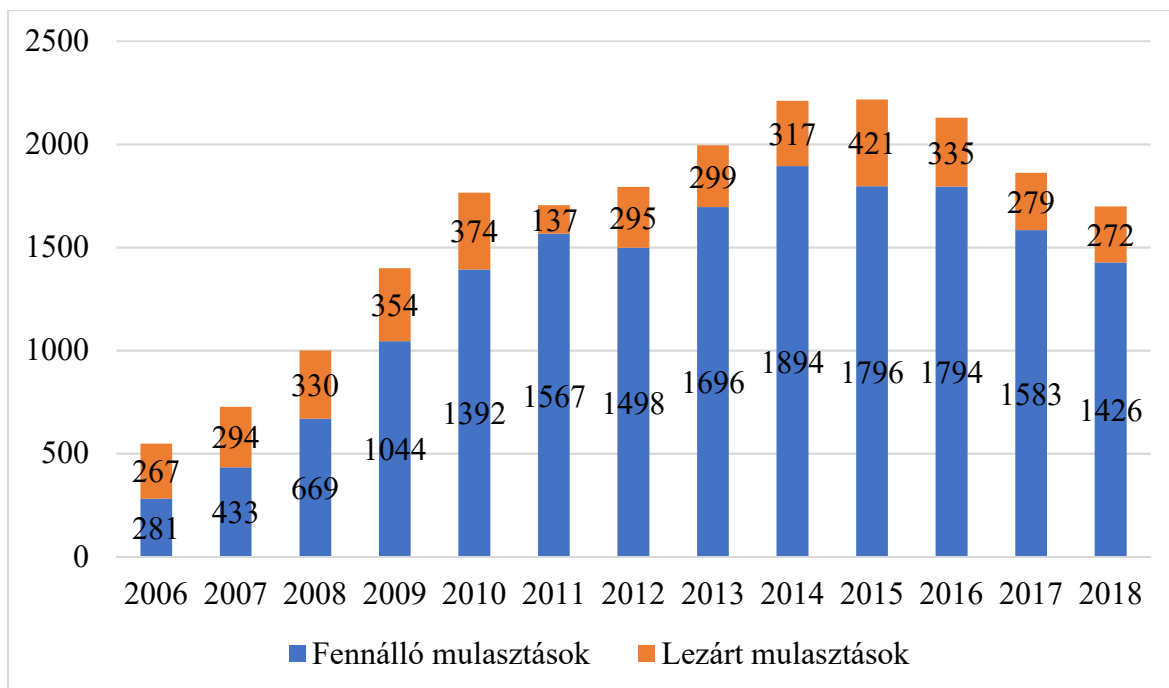

4. ábra

A magyar lakosság fogyasztói hiteleinek alakulása 2008-2018 között

Forrás: Trading Economics (<https://tradingeconomics.com/hungary/consumer-credit>)

A mulasztások statisztikáinak kedvező alakulása szintén inkább a szabályozási környezet változásának tudható be, semmint a lakosság pénzügyi tudatossága javulásának. „Mulasztásnak a KHR törvényben megfogalmazott, folyamatosan, 90 napnál hosszabb ideig fennálló és az aktuális legkisebb minimálszámánál nagyobb összegű törlesztést nevezzük.” (KHR, 2017, p17) Ebben az esetben a hitelező megküldi a késedelem tényére vonatkozó információkat a Központi Hitelinformációs Rendszerbe (MNB, Tájékoztató a fizetési késedelemmel és a hitelszerződések felmondásával kapcsolatban.).

5. ábra

A fennálló mulasztások számának változása státusz szerint

Forrás: Saját szerkesztés a KHR éves tájékoztatói alapján

A fennálló mulasztások száma egészen 2014-ig folyamatosan növekedett (5. ábra). A 2014-et követő csökkenő tendencia oka a korábbi késedelmes hitelek egy részének átváltása (forintosítás), valamint az új szerződések számbeli csökkenése részben a korábban említett szabályozásváltozásnak (32/2014 MNB rendelet) köszönhetően.

ÖSSZEFOGLALÁS

A magyar lakosság hitelfelvétele erősen ingadozó. A 2008-as válságig növekvő, majd azt követően csökkenő tendenciát mutat. Ennek részben a bankokkal szemben kialakult bizalomhiány az oka, részben pedig a bankok számára hitelezhető ügyfelek csökkenő száma. Ettől eltérő tendenciát találunk 2016 után, amikor jelentős növekedés figyelhető meg különösen a fogyasztási hitelek esetén (azon belül is a fedezetlen hitelek esetén), jórészt a 32/2014 MNB rendelet hatására, de az ingatlanfedezetű lakáshitelek állománya is folyamatosan növekszik. A KHR lakossági alrendszerében a fennálló vagy megszűnt mulasztások száma enyhén csökkenő tendenciát mutat 2014-et meghaladóan, mely már a korábban említett szabályozási változásnak köszönhető.

Megítélésünk szerint a pénzügyi kultúra a pénzügyi ismeretek alkalmazásának képességéről szól. Ebben jelenleg Magyarország rosszul teljesít. A helyzet javítása komplex beavatkozást igényel, az oktatás mellett az attitűdök és a magatartás változását is el kell érni, amely igen időigényes feladat. Addig is a szabályozó környezet megfelelő kialakítása lehet a cél a gazdaság motorjaként is működő növekvő hitelállomány megfelelő szintű kihelyezése érdekében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ASIC 2011: Financial literacy and behavioural change. Australian Securities and Investments Commission March 2011
<http://download.asic.gov.au/media/1343582/rep230-financial-literacy-and-behavioural-change.pdf>

Atkinson, A. and F. Messy (2012), "Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study", OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>

Bankmonitor.hu. (2014). Eladósodott magyarok? Hol állunk Európában? Forrás: Bankmonitor: <https://bankmonitor.hu/cikk/eladosodott-magyarok-hol-allunk-europaban/>

Bankmonitor.hu. (2015). Soha nem gondolná: a magyarok a legkevésbé eladósodottak Közép-Európában. Forrás: Bankmonitor.hu: <https://bankmonitor.hu/cikk/soha-nem-gondolna-a-magyarok-a-legkevesbe-eladosodottak-kozep-europaban/>

Béres, D. (2013). Pénzügyi kultúra - mi is ez valójában? Forrás: Pénzügyi Szemle online: <https://www.penzugyiszemle.hu/vitaforum/a-penzugyi-kultura-mi-is-ez-valojaban>

Béres, D., Huzdik, K. (2015). A pénzügyi kultúra megjelenése makrogazdasági szinten. Pénzügyi Szemle. Forrás: https://asz.hu/storage/files/files/penzugyiszemle/2012/322_336_beres_huzdik.pdf

Béres, D., Huzdik, K., Németh, E., Zsótér, B. (2015). Pénzügyi személyiség - A magyar lakosság pénzügyi magatartása, szokásai és attitűdjei. Forrás: Pénziránytű Alapítvány: https://www.penziranytu.hu/sites/default/files/csatolmany/penzugyi_szemelyiseg_kutatasi_jelentes_2015_11_02.pdf

Brown, M., Henchoz, C., Spycher, M. (2017): Culture And Financial Literacy. Working Papers on Finance No. 2017/03. Swiss Institute of Banking And Finance (S/Bf – Hsg) file:///C:/Users/Dr.%20Gubik%20Andrea/Downloads/SSRN-id2916636.pdf

Econventio Teszt. (2015). Forrás: <http://www.econventio.hu/#letolthetodokumentumok/econventio-teszt-2015-tanulmanyok>

Hosszú, Z. (2011). A lakosság fogyasztási viselkedése és annak jövedelem szerinti heterogenitása a válság előtt mikrostatisztikák alapján. Forrás: MNB-Szemle: <https://www.mnb.hu/letoltes/hosszu.pdf>

- KHR éves tájékoztatók. (2011-2017). Forrás: <https://www.bisz.hu/dokumentumtar>
- Kovács, L. (2015). A pénzügyi kultúra kutatása és aktuális feladataink. Forrás: <http://bankszovetseg.hu/Public/gep/2015/Kovacs-Levente-79-88.pdf>
- Kovács, L. (2017). A pénzügyi kultúra fejlesztése, mint önérdék. In: Péter, Zs. (szerk.) 2017: A pénzügyi kultúra aktuális kérdései, különös tekintettel a banki szolgáltatásokra. Miskolc: A közgazdaságtani-módszertani képzés fejlesztéséért Alapítvány.
- Kovács, P., Révész, B., Ország, G. (2014). A pénzügyi kultúra és attitűd mérése. Forrás: www.eco.u-szeged.hu/download.php?docID=40014
- Lautenschläger, S. (2015). Reintegrating the banking sector into society: earning and reestablishing trust. Forrás: ECB: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2015/html/sp150928.en.html>
- Lusardi, A., Klapper, L., Oudheusden, P. (2015). Financial literacy around the World (S&P). Forrás: http://gflec.org/wp-content/uploads/2015/11/Finlit_paper_16_F2_singles.pdf
- Mit jelent a pénzügyi kultúra? Miért van rá szükség? (2014). Forrás: <http://www.penzvilaga.hu/mit-jelent-a-penzugyi-kultura/>
- MNB. (2006). A lakosság pénzügyi kultúrájának felmérése. Forrás: MNB: <https://www.mnb.hu/letoltes/mnb-penzugyi-kultura-kvalitativ-1.pdf>
- MNB. (dátum nélk.). Tájékoztató a fizetési késedelemmel és a hitelszerződések felmondásával kapcsolatban. Forrás: MNB: https://www.mnb.hu/archivum/Felugyelet/root/fooldal/fogyasztoknak/fizetesi_n_ehezsegek/ha_mar_baj_van/fizetesi_kesedelem_120312
- MNB-PSZÁF. (2008). Együttműködési megállapodás a pénzügyi kultúra fejlesztése területén. Forrás: MNB: <https://www.mnb.hu/letoltes/0415mnbpszafmegallpodas-penzugyi-kultura-fejlesztte.pdf>
- Neulinger, Á. (2015). Megtakarítás és hitelfizetés a hazai családi életciklusokban. Forrás: <https://emok.hu>
- OECD (2016), “OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies”, OECD, Paris, www.oecd.org/finance/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf
- Pénziránytű Alapítvány. (2015). A Pénziránytű Alapítvány által lebonyolított pénzügyi kultúra kutatás fő eredményeinek bemutatása. Forrás: MNB: <https://www.mnb.hu/letoltes/a-penziranytu-alapitvany-által-lebonyolitott-penzugyi-kultura-kutatas-fo-eredmenyeinek-bemutatasa.pdf>

Potóczki, J. (2017). A magyar lakosság pénzügyi kultúrájának szintje az öngondoskodás tükrében - nemzetközi és hazai kutatási eredmények. Forrás: JATEPress, Szeged: http://acta.bibl.u-szeged.hu/49707/1/gtk_2017_157-170.pdf

Remund, D. L. (2010). Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy. Forrás: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1745-6606.2010.01169.x>

Roedder John, R. D. (1999): Consumer Socialization of Children: A Retrospective Look at Twenty-Five Years of Research. *Journal of Consumer Research*, vol. 26, 183–213.

Roedder John, R. D. (1999): Consumer Socialization of Children: A Retrospective Look at Twenty-Five Years of Research. *Journal of Consumer Research*, vol. 26, 183–213.

Trading Economics. (dátum nélk.). Forrás: <https://tradingeconomics.com/>